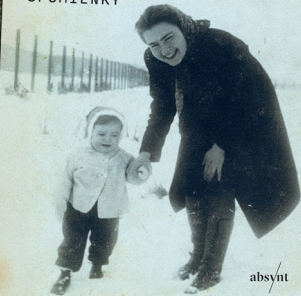

ČÍSLO EVA UMLAUF
a Stefanie Oswald

NA TVOJOM
PREDLAKTÍ
JE MODRÉ AKO
TVOJE OČI

SPOMIENKY

absynt

absynt

ČÍSLO
NA TVOJOM
PREDLAKTÍ
JE MODRÉ
AKO TVOJE
OČI

EVA UMLAUF

v spolupráci
so Stefanie Oswalt

Preklad:
Katarína Széherová

SPOMIENKY

*Venujem svojim rodičom
Imrovi a Agi, sestre Nore,
synom Erikovi, Oliverovi a Julianovi,
vnučkám Nadji a Naomi*

Copyright © 2016 by Hoffmann und Campe Verlag, Hamburg

All Rights Reserved

Translation © Katarína Széherová

Design © Pavlína S. Morháčová

ISBN 978-80-8203-586-8

9	Predslov k slovenskému vydaniu
11	Posledný svedok: báseň Jána Karšaia
15	1. kapitola: Srdcový infarkt <i>február 2014</i>
25	2. kapitola: Narodenie v Novákoch <i>december 1942</i>
55	3. kapitola: Príchod do Auschwitzu <i>november 1944</i>
87	4. kapitola: Nehoda na sánkach <i>február 1947</i>
109	5. kapitola: V červenej diktatúre <i>november 1952</i>
141	6. kapitola: Svadba: Vstup do nového života <i>júl 1966</i>
163	7. kapitola: Jakobova smrť <i>apríl 1971</i>
187	8. kapitola: Julianovo narodenie a návrat traumy <i>december 1985</i>
215	9. kapitola: Príhovor v Auschwitzu <i>január 2011</i>
235	Poďakovanie
239	Poďakovanie pre slovenské vydanie
241	Doslov: Nikdy (Michal Hvorecký)
251	Bibliografia
257	Poznámky

Milí čitatelia, milé čitateľky,
veľmi ma teší, že vám svoju knihu dnes môžem odovzdať do rúk
v slovenskom jazyku.

Takto sa pre mňa uzatvára kruh: Tu v Novákoch sa môj život
začal a teraz sa so svojím príbehom vraciam na Slovensko, na
správne miesto, tam, kam patrí.

Je pre mňa nesmierne dôležité, že kniha vychádza v mojom
materinskom jazyku. Nikdy to pre mňa nebola len reč minulosti –
naďalej som si ju udržiavala, hoci som ňou v každodennom
živote hovorila zriedka: Po slovensky som však veľa čítala, pes-
tovala som staré priateľstvá a mnohé svoje myšlienky nechávala
plynúť po slovensky.

Pred vyše päťdesiatimi rokmi som sa pre lásku z tejto pre-
krásnej krajiny vysťahovala. Odvtedy sa všade veľa zmenilo.

Môj príbeh patrí sem a týmto prekladom sa i ja vraciam
o krok späť do melodicky spevavej slovenčiny, ktorá sa za tých
päťdesiat rokov takisto veľmi zmenila.

Práve táto reč dodáva knihe jedinečnú, možno povedať
správnu atmosféru.

Človek žije dopredu, ale minulosť zozadu určuje život, a pre-
to pevne verím, že moja kniha pomôže Slovensku vyrovnať sa
s vlastnou bolestnou históriou nacistického obdobia a vedome
ju spracovať.

Eva Umlauf

Ján Karšai

Posledný svedok

Eve H.

dobodané dni
 pod konármi čerešní
v tábore nováky
 zvädnuté slnko
 vtlačené do zeme
a ty len dvojročná
 keď ťa vtisli do vagóna
 muži v čiernych uniformách
muži s dvojkřížom
 na vyžehlených rukávoch
na železničnej stanici
 pri vlaku smer nenávratno
tam slnko
 nikdy nehrialo
 zviazali mu lúče
zašliapli ho
 do jesennej tlče

keď ťa cudzí našli
s modrým číslom
na predlaktí
s číslom modrým
ako tvoje oči
v slze schované
tvoje bruško už hladom
bolo zduté
našli ťa chorú
civieť v kúte
v ďalekom osvienčime
v metropole smrti
nikto vtedy neveril
že prežiješ
že budeš svedkom
vo vlastnom dome
čo sa navždy
zrútil

Srdcový infarkt

Február 2014

Mala som príznaky. Len som ich dlho ignorovala. Odkedy žijem, alebo presnejšie od mesiacov, ktoré som strávila ako batola v koncentračnom tábore v Auschwitzi, sa mi telo pokúša diktovať rytmus môjho života. Často sa mu musím podriaďovať. Obmedzuje ma. Oklieštuje moju slobodu. A zakaždým mi pripomína minulosť. *Viem to, ale často to pre mňa nie je ľahké akceptovať.* Aj na 7. február 2014, jasný zimný deň som si všeličo naplánovala. Ako každé ráno som stála pod sprchou a tešila sa na nasledujúce hodiny – jedna moja priateľka oslavovala narodeniny.

Pokým na mňa zhora tiekla teplá voda a sprchovacia kabína sa čoraz viac zahmlievala, cítila som, ako mi zrazu z nadbrušia do hrdla stúpa ťažoba. Za hrudnou kosťou som pociťovala silný tlak. Už roky tuším svoju latentnú náchylnosť na srdcové choroby. Máme to v rodine.

„Len pokojne,“ povedala som si, „mysli na krvný obeh a dýchaj, pravidelne dýchaj.“ Zobrala som osušku a ešte polonahá s roztrasenými kolenami som si ľahla do postele. V priebehu dvoch-troch minút sa všetko naoko znormalizovalo. Bolesť a ťažoba pominuli, nohy ma znova uniesli. Len myšlienka na skoré kardiologické vyšetrenie mi pripadala naliehavejšia než predtým. Ten deň bol vskutku pekný. Sedeli sme pod zubatým februárovým slnkom v kaviarni Tambosi pri zámočkom parku, túlili sa

po meste a neskôr sme sa stretli v priateľkinom byte. Cítila som sa výborne, na rannú príhodu som úplne zabudla. Krátko pred polnocou som sa vrátila domov. Spolu so mnou prišla aj priateľka, ktorá už nechcela cestovať domov ku Chiemsee. Mám rada, keď je dom plný života a zvukov. Nezvykla som si na osamelý život, hoci už roky žijem sama.

Pokojne som zaspala.

V sobotu som sa dobre oddýchnutá prebudila okolo siedmej. Zostala som ešte chvíľku v posteli a premýšľala o nastávajúcom dni. Tri či štyri víkendy do roka sa stretávame so skupinou kolegov – psychoterapeutov a diskutujeme, aké stopy zanechalo nacistické obdobie v živote detí a vnukov. Je to zmiešaná skupina, niektorí majú židovské korene, iní sú potomkovia páchatel'ov. Zo svojej therapeutickej praxe vieme, ako veľmi vplýva obdobie nacizmu na ďalšie generácie. Na našich stretnutiach, ktoré sa konajú striedavo vždy u niekoho iného, si navzájom predstavujeme prípadové štúdie a vymieňame názory. Tento víkend očakávam kolegov u seba. Všetko bolo pripravené, nakúpené a navarené – pred ich príchodom som chcela zaobstaráť už iba čerstvý chlieb. A naraňjkovať sa s priateľkou, prv než odcestuje domov.

Pokoj môjho srdca bol klamlivý. Sotva som sa ocitla pod sprchou, srdce mi zas vypadlo z rytmu. So stoickou rozvahou som si ešte umyla vlasy, opäť som sa zavinula do osušky a ľahla si znova do postele. Ako v predchádzajúci deň sa srdce upokojilo. O čosi neskôr som si sadla do auta a odviezla sa k pekárni. Chlieb nebol vôbec ťažký, tak som sa ako vždy vybrala na druhé poschodie pešo. „Podľa možnosti by ste mali srdce trénovať aj v každodennom živote,“ radila mi kardiologička na poslednej kontrole.

Nezvládla som ani prvé štyri schody. Za hrudnou kosťou som znova pocítila tlak a pálenie, ozvala sa pichľavá bolesť. Brala mi

dych a neustávala. V hlave mi explodovali myšlienky. V sobotu ráno je dom ako vymretý, susedia sú buď ešte v posteli, alebo odcestovali na víkend do hôr. Zachvátila ma panika. Ani za svet nesmiem ísť výtahom, pomyslela som si. Keby som vnútri kričala, cez dobre izolované dvere kabíny by ma nepočula ani živá duša. Napriek tomu som si spomenula na kľúč od výtahu. Kde ho mám? Našla by som ho vôbec? A vôbec – mohol by ma v prípade núdze niekto bez kľúča z výtahu vyslobodiť? Ako v spomalenom filme som videla samu seba, skrútenú a zmodranú, ako sa dusím. Irónia osudu – ako dieťa som v Auschwitzu vďaka milosti a navzdory každej pravdepodobnosti unikla smrti v plynovej komore, aby som o sedem dekád neskôr umrela sama v sklenenom výtahu vedúcom do môjho komfortného mníchovského bytu.

Neviem už, ako sa mi podarilo vyvliecť sa po schodoch na druhé poschodie, ako som s nadľudskou námahou odomkla byt, doplazila sa predsieňou na gauč a slabnúcim hlasom zavolala na priateľku. Zrejme sa práve sprchovala, počula som šumenie vody.

Ako dlho trvalo, kým konečne vyšla von? Pripadalo mi to ako večnosť. „Zavolaj pohotovosť,“ poprosila som ju. O dvanásť minút zazvonili pri dverách sanitári.

Dojala ma mladosť lekárky, ktorá vošla do izby spolu so sanitármi. Útla, vľúdna dievčina s tmavým konským chvostom, prekvapivo istá vo svojom konaní. Veľmi empaticky sa mi prihovárala, urobila mi EKG a podala lieky na riedenie krvi. Obsah injekcie mi ešte celkom nevnikol do žily a jeden zo sanitárov si už pýtal kartu poistenca. Pobúrilo ma to.

„Krivka nie je úplne jednoznačná, ale vyzerá to na infarkt,“ oznámila mi lekárka. „V každom prípade teraz ideme do nemocnice.“ Sanitári ma pripútali na stoličku pre chorých. Znášali ma priúzkym schodiskom – bolo to ako jazda na slonovi trpiacom morskou chorobou, z ktorého som išla každú chvíľu spadnúť. Až

v sanitke som si uvedomila, čo sa deje. Celej rozhorúčenej mi napadlo, že o jedenástej majú ku mne prísť kolegovia. Ešte zo sanitky som zatelefonovala jednej kolegyni. Sľúbila, že upovedomí ostatných. Okamžite ma dopravili na jednotku intenzívnej starostlivosti, hoci medzičasom som sa cítila lepšie. Ani EKG v nemocnici nevykazovalo nijaké odchýlky. Napriek tomu sa lekári rozhodli, že si ma cez noc nechajú na pozorovanie. A skutočne, po šiestich hodinách sa EKG zhoršilo – predsa len som utrpela infarkt.

K nemocniciam mám rozporuplný vzťah. Práve preto, že sama som lekárka, nie je pre mňa ľahké byť pacientkou. Za normálnych okolností som to ja, kto určuje, čo treba robiť – a teraz som sa zrazu ocitla na druhom konci injekcie, bezmocná a slabá. Nezvyčajný bol aj pocit, že som náhle úplne sama. Ležala som v bieloskvúcej nemocničnej posteli. Pri mne sedela sivá myška z nemocničnej správy a vyplňala protokol.

„Meno?“

„Eva Umlauf.“

„Narodená?“

„19. decembra 1942.“

„Kde?“

„V Novákoch. To je na Slovensku.“

V židovskom pracovnom tábore, dodala som v duchu. Ale mám to naozaj vysvetľovať? Pravdepodobne by ju to nezaujímalo. A keby aj – rozhodla som sa nechať to tak, bola som príliš unavená.

„Štátna príslušnosť?“

„Nemecká.“

„Bytom?“ Uviedla som svoju mníchovskú adresu.

„Poistená?“

„Rodinný stav?“

„Rozvedená.“

„Náboženská príslušnosť?“

Nechcelo sa mi veriť vlastným ušiam. Čo je bavorskú mestskú nemocnicu do mojej náboženskej príslušnosti? Lenže som nemala energiu diskutovať. „Židovská.“

Pracovníčka nemocničnej správy mechanicky zapisovala údaje do formulára.

„Koľko detí máte?“

„Tri.“

„Kto sú vaši najbližší príbuzní?“

Neodpovedala som hneď. Žena na mňa pozrela s bezvýraznou tvárou a opýtala sa: „Koho teda máme v prípade núdze kontaktovať? Radi by sme mali nejaké telefónne číslo.“

Táto otázka ma zastihla nepripravenú. Samozrejme, že som si spomenula na Juliana, svojho najmladšieho syna. Pracuje ako anezológ na klinike v Porýnsku a už dva roky býva v Kolíne. Volala som mu ešte zo záchranky, že ma vezú do nemocnice.

„Mám prísť?“ spýtal sa Julian celý rozrušený. „Nie, netreba,“ odvetila som. „Keď ťa budem potrebovať, ozvem sa. A prosím ťa, nevolaj Erikovi a nepoblázni ho, že musí prísť z Ameriky. Nie je to také zlé. Ozvem sa ti.“

Erik je môj najstarší syn. Pracuje ako *financial controller* vo veľkej americkej banke, žije v New Yorku, je ženatý a má dve deti. V žiadnom prípade som nechcela zaťažiť jeho beztak náročný život starostou o chorú matku v Nemecku. Tak som tam ležala a nevedela nájsť správnu odpoveď. Pre prípad núdze by to mal byť ktosi, kto môže rýchlo pribehnúť na pomoc. Môj prostredný syn Oliver síce žije v Mníchove, ale už roky neudržiavame kontakt. A moja sestra Nora, ktorá s rodinou žije v Deggendorfe, mi do tej chvíle nezišla na um.

Napokon som predsa len uviedla jej kontaktné údaje. Pracovníčka nemocničnej správy vstala a zažalala mi skoré uzdravenie. Zmizla za bielym závesom, ktorý oddeľoval otvorené monitorovacie oddelenie od priestoru vyhradeného sestram. Ležala som popripájaná káblami na rozličné monitory, napravo a naľavo odo mňa ležalo päť staručkých žien s podobnými srdcovými ťažkosťami. Túžila som po tichu a snažila sa zaspáť. Márne. Okolo pobiehali sestričky, kontrolovali prístroje, hovorili s príbuznými, podávali lieky, upratovačka umývala podlahu, rutinná nemocničná prevádzka. Za to, že som nenachádzala pokoj, nemohli len vonkajšie okolnosti, vrelo to aj vo mne. Takú blízkosť smrti som necítila ešte nikdy, hoci som sa s ňou v živote stretávala azda častejšie ako mnohí iní. V hlave sa mi vynárali rôznorodé situácie a vyvolávali neprijemný pocit, že história sa stále opakuje a človek nemôže uniknúť moci vlastného osudu, nech si počína akokoľvek šikovne. Videla som sa, ako stojím vedľa mamy nad otvoreným Jakobovým hrobom na židovskom cintoríne v Mníchove. Jakob, môj prvý muž a Erikov otec, veľmi skoro tragicky zahynul.

„Prečo sa to muselo stať aj tebe?“ spýtala sa ma vtedy mama. Odpoveď neočakávala. Sama prišla v Auschwitzi o prvého muža, môjho otca. Ešte väčšmi ma však znepokojila paralela s hodinami.

Napadlo mi, že k sedemdesiatym narodeninám sama sebe podarujem niečo pekné. Nedostala som sa však k tomu, mala som priveľa práce, nuž som si kúpila hodinky k sedemdesiatym prvým narodeninám. Mechanické hodinky nie sú pre mňa len šperkom, ale aj umeleckým dielom. Žijú a tikaním si určujú vlastný rytmus. Pri meraní pulzu som si tisíc ráz dávala do súvislosti frekvenciu tlkotu srdca s plynutím času. Navyše mi jemná

mechanika, kde jedno koliesko zapadá do druhého, pripomína stavbu ľudského tela.

Moja mama si k sedemdesiatym druhým narodeninám v septembri 1995 želala luxusné hodinky. A luxusné hodinky nutne znamenajú drahé hodinky. Nora a ja sme sa tomuto želaniu nevedeli vynačudovať, lebo mama žila celý život veľmi skromne a málokedy túžila po niečom mimoriadnom. Potešili sme sa však, že jej tým darom urobíme radosť. Pre mňa to bolo vyjadrenie maminej novej chuti do života: Kto je depresívny – a ona dlhé roky trpela ťažkými depresiami –, nič si neželá. A už vôbec nie hodinky. Zašla som s mamou do hodinárstva Huber oproti mníchovskej opere. Dali sme si ukázať veľkú časť sortimentu, skúšali sme a debatovali. Nakoniec sme sa rozhodli pre malé zlaté hodinky s rímskymi číslicami. Mama bola šťastná. Už v obchode si ich dala na zápästie. Predavačka nás odprevadila ku dverám a galantne ich otvorila. Svižne sme sa rozlúčili a vyšli na Residenzstrasse. Ťažké dvere s pancierovým sklom ešte ani nezapadli do zámky a mama akoby mimochodom utrúsila: „Kúpila si si hodinky.“ Tá veta ma zasiahla. „Poďme do kaviarne osláviť kúpu,“ navrhla som. O tri mesiace zomrela.

Dodnes som sa z maminej smrti nespamätala. Dlhé roky trpela následkami nacistického obdobia, život sa pre ňu stal fyzickým a psychickým utrpením. Od bolesti chodila zohnutá, lebo často nemohla nosiť korzet, ktorý mala predpísaný na osteoporózu. Spontánne zlomeniny stavcov a opotrebované kolená ju neskutочно trápili. Už ledva chodila po schodoch. Keď som sa jej spytovala na bolesti, len utrúsila: „Keby si ako mladá žena musela dlhé hodiny stáť nahá v snehu na apelplaci, tiež by ťa boleli kolená.“ K tomu sa pridružili ťažké depresie a nespavosť. V decembri 1995 utrpela tretí srdcový infarkt a voperovali jej bajpas. Ošetrojúci

lekár ma telefonicky upokojoval: „Situácia nie je taká zlá. Vaša matka môže po tejto operácii žiť ešte dobrých desať rokov.“ S úľavou som zložila. Dlhý čas som sa o ňu veľmi nestarala. S Norou sme premýšľali, čo by sme za tých desať rokov ešte mohli spoločne podniknúť. Než sa zotaví, budeme si ju brať striedavo domov. Chceli sme jej vrátiť kúsok starostlivosti, ktorou nás celý život zahŕňala – v Novákoch, v Auschwitzu a neskôr za ťažkých podmienok v Československu, pri mnohých ranách osudu, ktoré poznačili náš život. A konečne sa jej povypytyjem na históriu našej rodiny. Rozprávala mi niekedy obširne o mojom otcovi, o všetkých príbuzných, priateľoch a susedoch v Trenčíne a Bratislave, ktorých zavraždili? A ako to bolo s tým malým chlapcom, ktorého vzala z Auschwitzu k nám do Trenčína?

O to viac ma zarazili najnovšie správy, keď som na druhý deň prišla do nemocnice. Zavolali mi, že mama nemá dobré laboratórne výsledky. Ako sa neskôr ukázalo, v noci nastala ťažká, veľmi zriedkavá a nezvratná komplikácia na brušnej tepne. Vedeli sme, že v priebehu pár hodín zomrie. Keď som za ňou prišla na jednotku intenzívnej starostlivosti, apaticky ležala a stonala napriek silným sedatívam. Na rozhovor sa už nedalo ani pomyslieť. Presedela som niekoľko hodín pri jej posteli. Potom som ju chytila za ruku a pobožkala. Neskôr som sa viezla vianočne vyzdobenými ulicami naspäť do Harlachingu. Bol 23. december, Julian mal práve desiate narodeniny a sedel s Oliverom a Erikom sám doma. Dva dni predtým sa od nás odsťahoval ich otec.

Mamine hodinky som naozaj dostala, keď sme po jej nečakanej smrti likvidovali domácnosť. „Kúpila si si hodinky.“ Tá veta vo mne dlho rezonovala. Už vtedy musela cítiť, že jej zostáva už len chvíľa života. Ale časom som na tie slová zabudla.

Krátko pred mojimi sedemdesiatymi prvými narodeninami som navštívila malé klenotníctvo jedného svojho známeho zo

židovskej obce. Moja voľba padla na zlaté hodinky značky Piaget s minimalistickým ciferníkom a mechanickým hodinovým strojčekom. Na okraji boli osadené nenápadné brilianty. Nemali ich na sklade a klenotník povedal: „Tento rok ich už nedodajú.“ Dvadsiateho decembra mi zavolať, že hodinky predsa len prišli, aby som si ich vyzdvihla a dala upraviť. Potešila som sa. Hneď som išla do obchodu a ešte som si k nim vybrala kožený remienok. Keď som videla hodinky na svojom zápästí, zrazu mi znovu preletela hlavou mamina veta: „Kúpila si si hodinky.“ Na okamih sa mi zastavilo srdce.

O šesť týždňov neskôr som sa sama ocitla na jednotke intenzívnej starostlivosti.

Popoludní ma prišli navštíviť priateľky. Večer stál pri mojej nemocničnej posteli Julian. Po prvotnom preľaknutí ma zaliala radosť. Emocionálna reakcia sa zreteľne odzrkadlila aj na monitoroch, ku ktorým som bola pripojená – pulz sa mi zrýchlil, krvný tlak vyskočil. Syn zrejme posúdil situáciu ako veľmi vážnu. Šokovalo ma, ako bezmocne stojí pri mojej posteli. „Ak teraz umriem, zanechám ho ešte nevedomejšieho ako mňa kedysi moja mama,“ vírilo mi hlavou. Aké vážne to so mnou v skutočnosti je, som sa presvedčila na druhý deň, keď som pri vyšetrení utrpela druhý srdcový infarkt. Ošetrojúci lekár mi okamžite implantoval stent. Dlhú som sa zotavovala. Až po druhom zákroku na jar som sa zas cítila fit. Myšlienky oných februárových dní ma však už neopustili.

To, že sme s mamou mali toľko rovnakých životných skúseností a obe sme krátko po kúpe hodínok utrpeli srdcový infarkt, môže byť náhoda. Možno je to však aj dôkaz, že porekadlo z mojej vlasti naozaj platí: *Do roka a do dňa*, hovorí sa na Slovensku, keď sa udalosti k sebe radia v mystickej číselnej alebo kalendárnej následnosti. A tak som sa nezbavila pocitu, že infarkt mi signalizuje: Čas ti beží.

Tušila som, že moje pátranie bude bolestné. Nielen preto, že spomienka na traumatické udalosti môže dospieť k hraniciam zniesiteľnosti, že pri pokuse „vysloviť nevysloviteľné“, ako to sformuloval Elie Wiesel, môže človek ľahko stroskotať. Aj preto, že je potrebná odvaha, aby sa k veľkému počtu správ preživších pridala ďalšia. O to viac, že ide o príbeh ženy, ktorá prežila Auschwitz ako malé dieťa a ktorej vlastná spomienka na prenasledovanie a koncentračný tábor existuje iba v podvedomí. Táto žena zlikvidovanú rodinu nepoznala, ale jej život a život rodiny bol týmito skúsenosťami navždy poznačený.

Niekoľko týždňov po tom, ako som sa konečne rozhodla napísať svoj príbeh, sa mi prisnilo toto:

Nachádzam sa v mníchovskom hoteli, ktorý dobre poznám. Sála je slávnostne vyzdobená, plná novinárov a vládne v nej všeobecné napätie. Mám predstaviť svoj autobiografický projekt. V podstate sa cítim veľmi uvoľnene, ale podvedome vnímam, že v miestnosti je mimoriadne veľa starších sivovlasých dám. Jedna ma osloví a pohrdavo vyprskne: „No, čo také chcete rozprávať?“ Vezmem svoj iPad, kde mám uloženú prezentáciu, ale pripravené súbory sú preč. Horúčkovo začnem hľadať, moderátor sa ma pokúša upokojiť. Na obrazovke sa stále otvárajú nové obrázky a texty, ale ten správny sa neobjavuje. Koptám, snažím sa rozprávať späť, zadržam sa. Starena sa postaví, energicky tresne dlaňou do stola a rozhorčuje sa: „Niečo také pubertálne som v živote nepočula!“ Prúd jej reči nemá konca-kraja. Moderátor sa pokúša situáciu zmierniť, ale čoskoro pochopí, že podujatie je potrebné prerušiť.

Prebudím sa mokrá ako myš. Čo znamená tento sen? Vyjadruje obavu, že svojím vlastným príbehom začnem konkurovať ostatným preživším? Prečo je pre mňa také ťažké vymôcť si potrebný priestor pre svoj príbeh? Zrazu som pochopila – zistím to až vtedy, keď sa vrátim na počiatok.